

حمایت بین‌المللی از کپی‌رایت و حقوق جانبی

دکتر یورگن بلوم کویست

رئیس بخش کپی‌رایت در سازمان جهانی مالکیت فکری

حمایت بین‌المللی از کپی‌رایت

یک - کنوانسیون برن

الف) سیر تحول کپی‌رایت از قوانین ملی اولیه به کنوانسیون برن سرآغاز کپی‌رایت ارتباطی نزدیک با توسعه فن چاپ دارد؛ اختراعی که تکثیر کتب با سرعت فراوان و بهای به نسبت نازل را امکان‌پذیر نمود. رشد سواد، تقاضا برای کتب چاپی را افزایش داد و با توجه به ظهور این ابزار نوین عرضه آثار به عموم، اهمیت حمایت از مؤلفان و ناشران در برابر تکثیر غیرمجاز آثارشان بیش از پیش احساس گردید. در نتیجه این وضعیت، نخستین قوانین کپی‌رایت به تصویب رسید.

«قانون آن» که در سال ۱۷۱۰ توسط پارلمان بریتانیا به تصویب رسید، نخستین قانون کپی‌رایت دنیا بود. به موجب این قانون، پس از گذشت مدت زمانی معین، امتیاز «کمپانی استیشنرز» در تولید و توزیع آثار به مؤلفان آن‌ها اعاده شد و آنان حق داشتند امتیاز مزبور را به ناشری دیگر

واگذار نمایند. عدم ثبت کتاب، امکان اقامه دعوا علیه متخلفان را سلب می‌نمود، اما به اعتبار کپی‌رایت خدشه‌ای وارد نمی‌ساخت. «قانون آن»، با محدود نمودن امتیازات انحصاری، موجب تقویت رقابت در حرفه نشر گردید و مؤلف را، به عنوان دارنده حق صدور مجوز تکثیر اثر، به رسمیت شناخت.

این آغازی بود برای گسترش کپی‌رایت به کشورهای دیگر. پادشاهی دانمارک حقوق مؤلفان را با فرمان سال ۱۷۴۱ به رسمیت شناخت. در سال ۱۷۹۰ ایالات متحده آمریکا نخستین قانون کپی‌رایت فدرالی خویش را اعلان نمود. در فرانسه پیش از انقلاب، کپی‌رایت در قالب امتیازی که توسط حکومت اعطا می‌شد به ناشران تعلق داشت. در حین انقلاب، به موجب دو فرمانی که در سال‌های ۱۷۹۱ و ۱۷۹۳ صادر گردید، حمایت از مؤلفان آثار ادبی و هنری تثبیت شد. در آلمان - جایی که فن چاپ از آن نشأت گرفت - اصول کپی‌رایت، نخستین بار، به شکل قوانین تنظیم‌کننده قرارداد‌های نشر بروز یافت. در اواسط سده نوزدهم، ایالات مختلف آلمان با تصویب قوانین مؤلفان را به عنوان مالکان حقوق مربوط به آثارشان به رسمیت شناختند. تقریباً در همین زمان، قوانینی نیز در اتریش و اسپانیا به تصویب رسید. برخی کشورهای آمریکای لاتین نیز، پس از نیل به استقلال، به تدوین قوانین ملی کپی‌رایت پرداختند، همچون: شیلی (۱۸۳۴)، پرو (۱۸۴۹)، آرژانتین (۱۸۶۹) و مکزیک (۱۸۷۱).

یکی از اصول تثبیت شده کپی‌رایت ماهیت سرزمینی آن است، بدین معنا که قانون کپی‌رایت هر کشور تنها در محدوده مرزهای آن قابل اعمال است. بدین ترتیب، برای آن‌که آثار در خارج از کشور منشأ نیز مورد حمایت قرار گیرند، کشور مزبور باید با کشورهایی که آثار در آن‌ها استفاده می‌شود توافقنامه‌های دوجانبه منعقد نماید. در اواسط سده نوزدهم این‌گونه توافقنامه‌های دوجانبه بین کشورهای اروپایی انعقاد

یافت، اما توافقنامه‌های مزبور نه منسجم بودند و نه جامع. در نتیجه، نیاز به نظامی واحد برای حمایت از آثار، نخستین توافقنامه بین‌المللی برای حمایت از حقوق مؤلفان در تاریخ ۹ سپتامبر ۱۸۸۶ در برن سوئیس منعقد گشت و نام «کنوانسیون حمایت از آثار ادبی و هنری برن» به خود گرفت. کشورهایی که این کنوانسیون را تصویب نموده بودند «اتحادیه برن» را تشکیل دادند تا اطمینان حاصل نمایند که حقوق مؤلفان در تمام کشورهای عضو به رسمیت شناخته می‌شود و مورد حمایت قرار می‌گیرد. کنوانسیون برن توسط «سازمان جهانی مالکیت فکری»^۱، که مقر آن در شهر ژنو سوئیس است، اجرا می‌شود.

متن ۱۸۸۶ کنوانسیون برن چندین بار اصلاح شد تا کنوانسیون مزبور با تغییرات بنیادینی که در طول سالیان در شیوه‌های تولید و استفاده و توزیع آثار ادبی و هنری پدید آمده و عمدتاً حاصل تحولات تکنولوژیک است هماهنگ شود. نخستین بازبینی عمده در کنوانسیون برن در سال ۱۹۰۸ در برلین به وقوع پیوست و به دنبال آن در ۱۹۲۸ در رم، ۱۹۴۸ در بروکسل، ۱۹۶۷ در استکهلم و ۱۹۷۱ در پاریس نیز اصلاحاتی در کنوانسیون مذکور اعمال شد.

اصلاحات اعمال شده در استکهلم نه تنها واکنشی بود به تغییرات تکنولوژیک به وقوع پیوسته از زمان اصلاحات ۱۹۴۸ بروکسل، بلکه پاسخی بود به نیازهای کشورهای کشورهای رو به توسعه تازه استقلال یافته برای دسترسی به آثار آموزشی مورد نیاز در سطوح ملی و نیز تلاشی برای سازماندهی مجدد چارچوب اداری و ساختاری اتحادیه برن. مفاد خاصی که در استکهلم به نفع کشورهای در حال توسعه به تصویب رسیده بود، در کنفرانس اصلاحی پاریس در سال ۱۹۷۱ بار دیگر مورد بازبینی و

1. WIPO.

اصلاح قرار گرفت. مفاد بنیادین «قانون استکهلم» هرگز به مرحله اجرا گذارده نشد، بلکه این مفاد در کنفرانس اصلاحی پاریس، به شکل عمدتاً بدون تغییر، به تصویب رسید.

در سال‌های اخیر، به دلیل آگاهی فزاینده در این مورد که حمایت از کپی‌رایت بخشی حیاتی از نظام نوین تجارت جهانی است، روند پیوستن کشورها به کنوانسیون برن شتاب یافته است. تجارت بین‌المللی کالاها و خدمات مورد حمایت حقوق مالکیت فکری، حرفه‌ای پروتق در سطح جهان است و هم کشورهای توسعه یافته و هم کشورهای در حال توسعه دریافته‌اند که نفع آنان در این است که از حقوق مربوط به مالکیت فکری به طور جدی حمایت کنند تا بتوانند در منافع ناشی از این تجارت سهیم شوند. «توافقنامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری» موسوم به «توافقنامه تریپس»، که مفاد بنیادین اصلاحیه پاریس کنوانسیون برن را در خود گنجانیده، گواهی آشکار است بر اهمیتی که اینک کشورهای جهان برای حمایت از مالکیت فکری قائل‌اند.

ب - اصلاحیه پاریس کنوانسیون برن، مصوب ۱۹۷۱

* ویژگی‌های بنیادین حمایت‌های پیش‌بینی شده در کنوانسیون برن این ویژگی‌ها عبارت‌اند از: نخست «اصل نگرش ملی»، که بر مبنای آن آثار نشأت گرفته از یکی از کشورهای عضو باید در تک تک کشورهای عضو به همان نحو که آنان از آثار اتباع خویش حمایت می‌کنند مورد حمایت قرار گیرد. دوم «اصل حمایت حداقل»، بدین معنا که در قوانین کشورهای عضو باید حداقل حمایت‌های قید شده در کنوانسیون برن ملحوظ شده باشد.

* حمایت بدون تشریفات

کنوانسیون برن تصریح می‌کند که حمایت مبتنی بر کپی‌رایت از یک اثر

نباید موکول به گذراندن مراحل تشریفاتی چون ثبت اثر و یا ودیعه‌گذاری نسخه‌هایی از آن نزد نهادهای خاص باشد.

* آثار مورد حمایت

در بند ۲ کنوانسیون برن فهرستی تمثیلی و غیر جامع [= باز] از آثار تحت حمایت کپی‌رایت گنجانده شده که شامل «همه آثار بکر در حوزه‌های ادبی و علمی و هنری، صرف نظر از شکل و قالب بیان آنها» است. آثار مبتنی بر آثار دیگر، همچون ترجمه‌ها، آثار تطبیقی، تنظیمات موسیقایی و دیگر اشکال تغییر یافته آثار ادبی یا هنری نیز مورد حمایت‌اند (بند ۲ «۳»). برخی انواع آثار ممکن است از حمایت محروم شوند که بر این مبنا کشورهای عضو می‌توانند از متون رسمی دارای ماهیت قانون‌گذاری و اجرایی و حقوقی (بند ۲ «۴»)، آثار هنرهای کاربردی (بند ۲ «۷»)، سخنرانی‌ها، خطابه‌ها و دیگر آثار شفاهی (بند ۲ «۲») حمایت نکنند. افزون بر این، بند ۲ «۲» به کشورهای عضو اجازه می‌دهد که حمایت از اثر را به تثبیت آن در یک قالب فیزیکی موکول نمایند. به طور مثال، در کشوری که شرط تثبیت اثر در قالب فیزیکی وجود دارد، یک اثر طراحی رقص تنها زمانی مورد حمایت قرار می‌گیرد که حرکات مورد نظر با نشانه‌های خاص نگاشته و یا بر روی یک نوار ویدیویی ضبط شود.

* مالکان حقوق

بند ۲ «۶» قید می‌کند که حمایت‌های پیش‌بینی شده در کنوانسیون برن به نفع مؤلفان و ورثه آنان است؛ لیکن در مورد برخی آثار، همچون آثار سینماتوگرافیک (بند ۱۴)، مالکیت کپی‌رایت بستگی به قوانین کشوری دارد که حمایت در آن اعمال می‌شود. به طور مثال، کشورهای عضو می‌توانند به جای کارگردان، فیلمنامه‌نویس و یا دیگر اشخاص دست‌اندرکار تهیه آثار سینماتوگرافیک، تهیه‌کننده آن‌ها را به عنوان نخستین

مالک امتیازات آن‌ها در نظر بگیرند.

* شرایط برخورداری از حمایت

در بند ۳ تصریح شده است که مؤلفانی که اتباع یکی از کشورهای عضو کنوانسیون برن و یا مقیم یکی از کشورهای عضو باشند مورد حمایت قرار می‌گیرند. مؤلفانی که تبعه و یا مقیم یکی از کشورهای عضو نباشند در صورتی مورد حمایت قرار می‌گیرند که آثارشان نخستین بار در یک کشور عضو و یا همزمان در یک کشور عضو و یک کشور غیر عضو منتشر شده باشد.

* حقوق مورد حمایت

امتیازات اقتصادی انحصاری پیش‌بینی شده در کنوانسیون برن برای مؤلفان عبارت‌اند از: امتیاز ترجمه (بند ۸)، امتیاز تکثیر به هر شیوه و قالب (بند ۹)، امتیاز اجرای عمومی آثار نمایشنامه‌ای، نمایشنامه‌ای - موسیقایی و موسیقایی (بند ۱۱)، امتیاز پخش رادیو و تلویزیونی و عرضه اثر به عموم از طریق کابل، پخش مجدد رادیو و تلویزیونی، پخش با بلندگو یا ابزارهای مشابه (بند ۱۱)، امتیاز دکلمه اثر در برابر عموم (بند ۱۱)، امتیاز تطبیق اثر (بند ۱۲)، امتیاز تولید آثار سینماتوگرافیک از روی اثر و امتیاز توزیع آثار تولید شده از این طریق (بند ۱۴).

جدای از حقوق اقتصادی مؤلف، در بند ۶ کنوانسیون برن «حقوق معنوی» مؤلف نیز به رسمیت شناخته شده است که مصادیق آن عبارت‌اند از: حق مؤلف در شناخته شدن به عنوان مؤلف اثر خویش و نیز حق او در اعتراض به هر گونه تحریف یا ایجاد نقصان یا تغییر و یا عمل توهین‌آمیز نسبت به اثر که به زبان آبرو و حیثیت مؤلف باشد.

* موارد استثنا

به منظور ایجاد تعادلی مناسب بین منافع مالکان کپی‌رایت و منافع استفاده‌کنندگان آثار تحت حمایت، کنوانسیون برن در مورد حقوق اقتصادی

مؤلفان، استثنائاتی پیش‌بینی کرده است. بر این اساس، در برخی موارد، بدون کسب اجازه از مالک کپی رایت آثار و بدون پرداخت هرگونه وجهی، می‌توان آثار تحت حمایت کپی رایت را مورد استفاده قرار داد. این استثنائات معمولاً تحت عنوان «موارد استفاده رایگان» از آثار تحت حمایت خوانده شده و در بندهای ۹ «۲» (تکثیر در برخی موارد خاص)، ۱۰ (نقل قول‌ها و استفاده از آثار به صورت تمثیلی برای مقاصد آموزشی)، ۱۰ (تکثیر روزنامه‌ها و آثار مشابه و استفاده از آثار به منظور ارائه گزارش در مورد رخدادها جاری) و ۱۱ (ضبط موقت آثار به منظور پخش رادیو و تلویزیونی) ذکر شده‌اند.

در کنوانسیون برن در دو مورد نیز امکان استفاده از مجوزهای غیر اختیاری پیش‌بینی شده است: در بند ۱۱ «۲» (در خصوص امتیاز پخش رادیو و تلویزیونی و عرضه اثر به عموم از طریق کابل، پخش مجدد با بلندگو و یا هرگونه ابزار مشابه)، بند ۱۳ «۱» (در خصوص ضبط صوتی آثار موسیقایی که مجوز ضبط آن‌ها قبلاً صادر شده است). در پیوست اصلاحیه پاریس کنوانسیون برن به کشورهای در حال توسعه اجازه داده شده است تا از مجوزهای غیر اختیاری در موارد خاص و در ارتباط با فعالیت‌های آموزشی (بخش «خ» را ملاحظه کنید) برای ترجمه و تکثیر آثار استفاده کنند.

* مدت زمان حمایت

در بند ۷ حداقل دوره حمایت، عمر مؤلف به اضافه پنجاه سال پس از مرگ او تعیین شده است. در مورد برخی آثار خاص این قاعده اساسی با استثنائاتی مواجه می‌شود. در مورد آثار سینماتوگرافیک دوره حمایت ممکن است تا ۵۰ سال پس از عرضه اثر به عموم و یا، در صورت عدم عرضه اثر، تا ۵۰ سال پس از تولید آن باشد. در مورد آثار عکاسی و آثار هنرهای عملی، حداقل دوره حمایت تا ۲۵ سال پس از تولید اثر است

(بند ۷ «۴»). در مورد حقوق معنوی، حداقل دوره حمایت باید با دوره حمایت از حقوق اقتصادی برابر باشد.

* مفاد خاص مربوط به کشورهای در حال توسعه

هدف از تصویب اصلاحیه پاریس کنوانسیون برن در سال ۱۹۷۱ عمدتاً تضمین تأثیر جهانی کنوانسیون مزبور و نیز تسهیل اجرای آن، به ویژه در ارتباط با شمار فزاینده کشورهای تازه استقلال یافته‌ای بود که در مراحل اولیه توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی خویش با مشکلات عدیده دست به گریبان بودند. مفاد ویژه مربوط به کشورهای در حال توسعه در پیوستی که اینک جزئی لاینفک از کنوانسیون برن است، گنجانده شد. به موجب این پیوست، کشورهایی که بنا بر عرف معمول در مجمع عمومی سازمان ملل متحد به عنوان کشورهای در حال توسعه تلقی می‌شوند، می‌توانند در شرایط خاص از حداقل معیارهای حمایتی پیش‌بینی شده در مورد امتیاز تکثیر و ترجمه آثار عدول کنند.

این پیوست کنوانسیون برن امکان واگذاری مجوزهای غیر اختیاری را به کشورهای در حال توسعه در موارد زیر فراهم می‌آورد:

- (۱) ترجمه اثر به منظور اهداف آموزشی و پژوهشی.
 - (۲) تکثیر آثار تحت حمایت کنوانسیون برن در ارتباط با فعالیت‌های آموزشی نظام‌مند، که آموزش‌های نظام‌مند خارج از مدرسه یا آموزش‌های غیر رسمی را نیز در بر می‌گیرد.
- این مجوزها ممکن است تحت شرایط خاص به هر تبعه یک کشور در حال توسعه، که از یک یا هر دو ویژگی پیش‌بینی شده در پیوست مربوط به این گونه مجوزهای اجباری برخوردار است، واگذار شود.

(ج) مزایای عمده پیوستن به کنوانسیون برن یکی از مزایای عملی عمده‌ای که پیوستن یک کشور به کنوانسیون برن به

همراه دارد این است که آثار مؤلفان آن کشور، به طور خودکار، در تمام کشورهای عضو کنوانسیون مزبور مورد حمایت قرار می‌گیرد و، در نتیجه، این مؤلفان از گسترش بازار آثار خویش منافع مالی به‌دست خواهند آورد. همچنین، پیوستن به کنوانسیون برن ممکن است گرایش ناشران داخلی را به سوی ناشران و توزیع‌کنندگان کشورهای عضو کنوانسیون مزبور، که با هدف تضمین حمایت از آثارشان در تمام کشورهای عضو صورت می‌گیرد، کاهش دهد. افزون بر این، موقعیت رقابتی ناشران داخلی در بازار داخلی ممکن است بهبود یابد، زیرا زمانی که کشوری به جمع اعضای برن پیوست، آثار مؤلفان خارجی تنها با اجازه آنان در داخل این کشور امکان توزیع می‌یابد و، از سوی دیگر، آثار مؤلفان خارجی به بهایی کمتر از آثار داخلی عرضه نخواهد شد و برای این کار نیز اخذ مجوز ضروری است.

پیوستن به کنوانسیون برن از لحاظ اقتصاد کلان نیز مزایایی به همراه دارد. یک کشور، صرف نظر از سطح توسعه اجتماعی یا اقتصادی‌اش، با پیوستن به کنوانسیون برن به بخشی از نظام بین‌المللی حمایت از حقوق مؤلفان و، به تبع آن، به بخشی از نظام بین‌المللی داد و ستد کالاها و خدمات تحت حمایت کپی‌رایت تبدیل خواهد شد. تحقق این امر برای تبادل فرهنگ، سرگرمی، اطلاعات و فناوری بسیار مهم است. علاوه بر این، همان‌گونه که گنجانده شدن استانداردهای بنیادین کنوانسیون برن در توافقنامه تریپس نشان می‌دهد، برای آن‌که کشوری از نظر اقتصادی به سطح درخور ملاحظه‌ای از تبادل تجاری خارجی دست یابد، رعایت حداقل استانداردهای حمایت از مالکیت فکری اجتناب‌ناپذیر است. عضویت در کنوانسیون برن علامتی است مهم بر این‌که کشور مزبور مایل است برای حمایت از حقوق مؤلفان دیگر کشورها اراده سیاسی لازم را اعمال کند. همچنین، این علامت ممکن است پیش‌شرطی باشد برای

همکاری بین‌المللی موفقیت‌آمیز و از جمله جذب سرمایه‌های خارجی در بخش‌هایی از اقتصاد غیر مالکیت فکری. به طور مثال، ظهور یک «زیرساخت اطلاع‌رسانی جهانی»^۱ ممکن است نتیجه‌اش آن باشد که سرمایه‌گذاری بین‌المللی در حد بی‌سابقه‌ای چندبخشی شود. توسعه مؤثر این زیرساخت نیازمند زیرساخت ارتباطی بسیار پیشرفته، شبکه‌های کامپیوتری پیشرفته و عرضه تدریجی و یکنواخت کالاهای خدمات سرگرمی و اطلاع‌رسانی است تا زیرساخت مزبور بتواند در مقیاس جهانی کارایی داشته باشد و همه کشورهای را بهره‌مند سازد.

به طور خلاصه، عضویت در کنوانسیون برن، ضمن آن‌که به خودی خود یک موفقیت بزرگ به شمار می‌آید، به قطع‌ای از یک مجموعه بسیار بزرگتر تبدیل شده است. بدون حمایت مؤثر از تمام آثار، چه خارجی و چه داخلی، کشورها از دسترسی بموقع به اطلاعات مورد نیاز، که رفته رفته در قرن بیست و یکم به شرطی برای بقای اقتصادی و فرهنگی بدل خواهد شد، محروم خواهند شد.

شایان ذکر است که در مورد هزینه پیوستن کشورها به کنوانسیون برن، سازمان‌های گرداننده «وایپو» و اتحادیه‌های تحت کنترل «وایپو» در سپتامبر ۱۹۹۳ نظام کمک‌دهی واحدی را تصویب کردند. به موجب این نظام، تمام کشورها، صرف‌نظر از شمار معاهداتی که عضو آن‌اند، کمک یکسانی می‌پردازند.

دو- توافقنامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (توافقنامه تریپس) توافقنامه تریپس که در سال ۱۹۹۴ در مذاکرات «گات» (که اینک سازمان جهانی تجارت خوانده می‌شود) منعقد شد، نیز حاوی مفادی در

خصوص کپی‌رایت است. در این توافقنامه تصریح شده است که کشورهای عضو باید از بندهای ۱ تا ۲۱ و نیز پیوست اصلاحیه پاریس کنوانسیون برن مصوب ۱۹۷۱ (به بیان کلی، مفاد بنیادین کنوانسیون برن) پیروی کنند. در این توافقنامه یک استثنای مهم وجود دارد و آن این‌که در مورد حقوق معنوی هیچ‌گونه حق یا تکلیفی متوجه کشورهای عضو نیست؛ همچنین این اصل شناخته شده نیز قید شده است که کپی‌رایت تنها «شیوه بیان» را در بر می‌گیرد، نه اندیشه‌ها، روش‌ها، شیوه‌های اجرا و مفاهیم ریاضی را.

توافقنامه ترپیس، افزون بر گنجاندن معیارهای کنوانسیون برن در خود، از کشورهای عضو می‌خواهد که در قوانین خویش این نکته را به وضوح تبیین کنند که برنامه‌های کامپیوتری نیز همچون آثار ادبی مورد حمایت قرار خواهند گرفت. همچنین، در این توافقنامه قید شده است که مجموعه‌های گردآوری‌شده، به شرط آن‌که در گزینش و تنظیم محتوای آن‌ها نشانه‌های خلاقیت محرز باشد و صرف‌نظر از این‌که مجموعه مفروض به شکل ماشینی و یا شکلی دیگر وجود داشته باشد، به عنوان آثار بکر مورد حمایت قرار خواهند گرفت، ضمن آن‌که این حمایت به کپی‌رایت آثار گنجانده شده در این مجموعه‌ها لطمه‌ای نخواهد زد.

توافقنامه ترپیس حق اجاره تجاری برنامه‌های کامپیوتری و آثار صوتی - تصویری را نیز برای خالقان این‌گونه آثار قائل شده است. در مورد آثار دسته دوم این حق در صورتی قابل اعمال خواهد بود که اجاره اثر منجر به تکثیر گسترده آن شده، به حق انحصاری تکثیر اثر که متعلق به خالق آن است، از نظر مادی آسیب برساند.

مدت زمان حمایت از آثار تا ۵۰ سال پس از مرگ مؤلف است و در مورد آثاری که این دوره بر مبنای طول عمر مؤلف قابل محاسبه نیست، دوره حمایت تا ۵۰ سال پس از انتشار و یا تولید اثر خواهد بود. محدودیت‌هایی

که بر حقوق مؤلفان اعمال می‌شود باید محدود به موارد خاصی باشد که با بهره‌گیری معمولی از آثار تناقض نداشته، در عین حال به منافع مشروع مؤلفان نیز آسیب نرساند. توافقنامه تریپس مفاد مبسوطی نیز در مورد چگونگی اعمال و اجرای حقوق مربوط به مالکیت فکری و از جمله کپی‌رایت دارد.

نکته آخر این‌که برای حل اختلاف اعضا در خصوص پایبندی به توافقنامه، از ساز و کاری خاص استفاده می‌شود.

کنوانسیون‌های بین‌المللی در حوزه حقوق جانبی
این بخش از سخن به کنوانسیون‌های بین‌المللی موجود در حوزه حقوق جانبی اختصاص می‌یابد. این کنوانسیون‌ها عبارت‌اند از: «کنوانسیون بین‌المللی حمایت از اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی، تولیدکنندگان آوانگاشت‌ها و سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی» (که در سال ۱۹۶۱ در رم به تصویب رسید و به «کنوانسیون رم» مشهور است)؛ «کنوانسیون حمایت از تولیدکنندگان آوانگاشت در برابر تکثیر غیرمجاز آوانگاشت‌هایشان» (که در سال ۱۹۷۱ در ژنو به تصویب رسید و به «کنوانسیون آوانگاشت‌ها» معروف است)؛ و «کنوانسیون مربوط به توزیع سیگنال‌های ماهواره‌ای حامل برنامه‌ها» (که در سال ۱۹۷۴ در بروکسل به تصویب رسید و به «کنوانسیون ماهواره‌ها» مشهور است).
در این بخش، همچنین مفاد مرتبط با حقوق جانبی در توافقنامه تریپس نیز، مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

یک - کنوانسیون رم

الف) پیدایش کنوانسیون رم

حقوق جانبی عمدتاً حاصل تحولات تکنولوژیک‌اند. نخستین پشتیبانی

سازمان‌یافته برای حمایت از حقوق جانبی از جانب صنعت آوانگاشت بود. این صنعت خواهان آن بود که قوانین کپی‌رایت از آوانگاشت‌ها نیز در برابر تکثیر غیر مجاز حمایت کند (و سرانجام به این خواسته خود رسید، دست‌کم در کشورهای تابع سنت حقوق عرفی). به طور مثال، در بریتانیا، در قانون مصوب ۱۹۱۱، تولیدکنندگان ضبط (recording) های صوتی نیز زیر چتر حمایت کپی‌رایت قرار گرفتند و این رویکرد در کشورهای چون ایالات متحده و استرالیا نیز دنبال شد. توسعه صنعت آوانگاشت موجب شد که، برای نخستین بار، زمزمه‌هایی در حمایت از حقوق اجراکنندگانی که آثارشان در آوانگاشت‌ها گنجانده می‌شد به گوش برسد.

در سطح بین‌المللی، نخستین پیشنهادها درباره حمایت از تولیدکنندگان آوانگاشت‌ها و اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی در سال ۱۹۲۸ در کنوانسیون رم، که به منظور اصلاح و بازبینی کنوانسیون برن برگزار شده بود، شکل گرفت. تقریباً در همان زمان «اداره بین‌المللی کار»^۱ به وضعیت اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی، به عنوان کارمندان استخدام شده، علاقه‌مند شد. بحث بیشتر در این زمینه در سال ۱۹۴۸ در کنفرانس بروکسل به وقوع پیوست.

در این کنفرانس مشخص شد، علی‌رغم وجود حمایت از تهیه سندی بین‌المللی برای حمایت مؤثر از حقوق اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی و تولیدکنندگان آوانگاشت، به دلیل مخالفت گروه‌های مؤلفان، حمایت از آنان در چارچوب کپی‌رایت امکان‌پذیر نخواهد بود. کمیته‌های مختلف کارشناسی پیش‌نویس کنوانسیون‌ها و از جمله حقوق سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی را تهیه کردند. سرانجام در سال ۱۹۶۰ به ابتکار «اداره متحد بین‌المللی حمایت از مالکیت فکری»^۲، سازمان سلف

(وایپو)، «سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد» (یونسکو) و «اداره بین‌المللی کار» در کمیته‌ای مرکب از کارشناسان در شهر «هاگ» گرد هم آمدند و پیش‌نویس کنوانسیون را که مبنای مذاکرات رم شد تهیه کردند. در ۲۶ اکتبر ۱۹۶۱، در کنفرانسی که در رم برگزار شد، در باره متن‌نهایی کنوانسیون بین‌المللی حمایت از اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی، تولیدکنندگان آوانگاشت و سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی موسوم به «کنوانسیون رم» توافق شد.

ب) رابطه بین حمایت از حقوق جانبی و کپی‌رایت

در بند ۱ کنوانسیون رم، موسوم به «ماده حفاظتی»، به صراحت آمده است که حمایت‌های پیش‌بینی شده در این کنوانسیون به هیچ وجه بر کپی‌رایت آثار ادبی و هنری تأثیر ندارد و به آن لطمه نمی‌زند. بنابراین، هیچ‌یک از مفاد کنوانسیون رم را نمی‌توان به گونه‌ای تفسیر کرد که به کپی‌رایت این‌گونه آثار آسیب برساند. به استناد بند ۱، کاملاً واضح است که هرگاه استفاده از یک اثر مستلزم کسب اجازه از مؤلف آن باشد، کنوانسیون رم تأثیری بر این استلزام ندارد.

همچنین، در کنوانسیون رم تصریح شده است برای آن‌که کشوری به عضویت این کنوانسیون درآید، نه تنها باید عضو سازمان ملل، که باید عضو اتحادیه برن یا کنوانسیون جهانی کپی‌رایت نیز باشد (بند ۲۴ «۲»). بدین ترتیب، هرگاه یک کشور امضاکننده کنوانسیون رم از عضویت کنوانسیون برن و کنوانسیون جهانی کپی‌رایت خارج شود، عضویت آن در کنوانسیون رم نیز پایان یافته تلقی می‌شود (بند ۲۸ «۴»). به دلیل این پیوندی که کنوانسیون رم با معاهدات کپی‌رایت دارد، گاه از آن به عنوان یک کنوانسیون «بسته» یاد می‌شود، زیرا در آن تنها به روی کشورهای باز است که شرایط فوق را تأمین کنند.

ج) اصل رفتار ملی در کنوانسیون رم

همچون کنوانسیون برن، حمایت‌های تصریح شده در کنوانسیون رم عمدتاً شامل نگرش و رفتاری است که یک کشور به موجب قوانین داخلی‌اش نسبت به برنامه‌های اجرایی و نمایشی، آوانگاشت‌ها و برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی داخلی دارد (بند ۲ «۱»); لیکن رفتار ملی موکول به حداقل حمایت‌هایی است که به‌طور خاص در کنوانسیون رم تضمین شده و نیز موکول به محدودیت‌هایی است که در آن پیش‌بینی شده است (بند ۲ «۲»). این بدان معناست که جدای از حقوق تضمین شده در خود کنوانسیون، که شامل حداقل حمایت است و مشروط به استثنائات و شروط خاص لحاظ شده در کنوانسیون، اجراکنندگان برنامه‌های اجرایی و نمایشی، تولیدکنندگان آوانگاشت و سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی از همان حقوقی در کشورهای عضو برخوردارند که کشورهای مزبور برای اتباع خویش در نظر گرفته‌اند.

د) شرایط برخورداری از حمایت

اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی در صورتی مستحق برخورداری از حمایت‌اند که اثر مفروض در یکی دیگر از کشورهای عضو (صرف نظر از کشور متبوع شخص اجراکننده) به اجرا درآید، یا در قالب یک آوانگاشت تحت حمایت کنوانسیون گنجانده شود (صرف نظر از کشور متبوع شخص اجراکننده یا مکان واقعی اجرای اثر)، یا در یک برنامه رادیویی یا تلویزیونی تحت حمایت کنوانسیون به صورت «زنده» (نه از یک آوانگاشت) پخش شود (باز هم صرف نظر از کشور متبوع شخص اجراکننده) (بند ۴). در نظر گرفتن این معیارهای گوناگون، به عنوان شرایط برخورداری از حمایت، بدان دلیل صورت گرفته که کنوانسیون رم بتواند بیشترین شمار آثار اجرایی و نمایشی را زیر چتر حمایت خویش قرار دهد.

تولیدکنندگان آوانگاشت در صورتی مستحق برخورداری از رفتار مّلی‌اند که اتباع یکی دیگر از کشورهای عضو کنوانسیون رم باشند (معیار تابعیت)، یا ضبط اثر نخستین بار در یکی دیگر از کشورهای عضو صورت گرفته باشد (معیار ضبط)، یا آوانگاشت نخست یا همزمان در یکی دیگر از کشورهای عضو انتشار یافته باشد (معیار انتشار) (بند ۵).

کنوانسیون رم در خصوص این معیارهای گوناگون شروطی را لحاظ کرده است. هر کشور عضو می‌تواند در هر زمان با ارائه گزارشی به دبیرکل سازمان ملل اعلام کند که معیار انتشار و یا معیار ضبط را اعمال نخواهد کرد. هر کشوری که در روز امضای کنوانسیون در رم، تولیدکنندگان آوانگاشت را صرفاً بر مبنای معیار ضبط حمایت کرده است، می‌تواند دو معیار تابعیت و انتشار را حذف کند.

بدین ترتیب، اجرای کنوانسیون رم را به آسانی می‌توان با شرایط حمایتی قوانین داخلی گوناگون وفق داد.

سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی در صورتی مستحق رفتار مّلی‌اند که اداره مرکزی آن‌ها در یکی دیگر از کشورهای عضو باشد (اصل تابعیت)، یا برنامه رادیویی و تلویزیونی از فرستنده‌ای پخش شده باشد که در یکی دیگر از کشورهای عضو واقع شده است، صرف نظر از آن‌که سازمان رادیویی یا تلویزیونی آغازکننده پخش برنامه مزبور در یک کشور عضو واقع شده باشد یا نباشد (اصل سرزمینی بودن). کشورهای عضو می‌توانند اعلام کنند که برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی را تنها در صورتی مورد حمایت قرار خواهند داد که هر دو شرط تابعیت و سرزمینی بودن در مورد یک کشور عضو برآورده شده باشد (بند ۶).

ه) حداقل حمایت‌های پیش‌بینی شده در کنوانسیون
حداقل حمایت‌های پیش‌بینی شده در کنوانسیون برای اجراکنندگان آثار

اجرایی یا نمایشی با «امکان ممانعت» از وقوع برخی اعمال بدون اجازه آنها تحقق می یابد. به جای برشمردن حداقل حقوق اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی، از این عبارت استفاده شده تا کشورهایی چون بریتانیا امکان یابند حمایت از حقوق افراد مذکور را بر مبنای قوانین کیفری ادامه دهند و جرایم و مجازات های کیفری را در چارچوب قوانین عمومی تعیین کنند. در عین حال، توافق شد که در مورد اعمال برشمرده شده، که اجراکننده یک اثر می تواند مانع از وقوع آنها شود، کسب اجازه قبلی از او ضروری است. اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی در موارد زیر از «امکان ممانعت» برخوردار خواهند بود:

الف - پخش رادیویی و تلویزیونی یا عرضه یک اجرای «زنده» به عموم؛

ب - ضبط یک اجرای ضبط نشده؛

پ - تکثیر یک اجرای ضبط شده، مشروط بر آن که ضبط اولیه اثر بدون اجازه اجراکننده صورت گرفته باشد و یا آن که تکثیر اثر برای مقاصد انجام گیرد که کنوانسیون یا شخص اجراکننده آنها را مجاز ندانسته اند (بند ۷).

تولیدکنندگان آوانگاشت حق دارند مجوز تکثیر مستقیم یا غیر مستقیم آوانگاشت هایشان را صادر یا از آن ممانعت کنند (بند ۱۰). افزون بر این در کنوانسیون رم، در برابر پخش رادیو و تلویزیونی و یا عرضه آوانگاشت ها به عموم، پرداخت حق الزحمه ای متصفانه به تولیدکنندگان آنها نیز پیش بینی شده است.

سازمان های رادیویی و تلویزیونی حق دارند در موارد زیر، مجوز صادر یا از آن جلوگیری کنند:

الف - پخش مجدد همزمان برنامه هایشان؛

ب - ضبط برنامه هایشان؛

پ - تکثیر آن دسته از برنامه‌هایشان که به طور غیر مجاز ضبط شده‌اند یا تکثیر برنامه‌های ضبط‌شده به صورت مجاز برای مقاصد غیرقانونی؛

ت - عرضه برنامه‌های تلویزیونی آنها به عموم از طریق گیرنده در مکان‌هایی که برنامه‌های مزبور در قبال دریافت وجه در دسترس عموم قرار می‌گیرند (بند ۱۳).

باید یادآوری کرد که این حق اخیر، عرضه برنامه‌های صرفاً صوتی را در بر نمی‌گیرد و شرایط اعمال آن نیز به قوانین داخلی کشورها بستگی دارد. باید توجه کرد که کنوانسیون رم برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی را در برابر توزیع کابلی حمایت نمی‌کند.

و) مفاد مربوط به قوانین اختیاری در مورد اعمال حقوق با عنایت به این واقعیت که در زمان پیدایش کنوانسیون رم شمار معدودی از کشورها قوانینی داشتند که هر سه طبقه ذی‌نفع را مورد حمایت قرار می‌داد، در کنوانسیون مذکور مفادی گنجانده شد تا قانون‌گذاران کشورهای عضو در اجرای کنوانسیون به میزانی معین قدرت اختیار داشته باشند.

در خصوص حمایت از اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی، در مواردی که اجراکننده به پخش رادیویی یا تلویزیونی اثر رضایت داده، حمایت از وی در برابر پخش مجدد یا ضبط اثر به منظور پخش رادیویی یا تلویزیونی آن به قوانین داخلی واگذار شده است. در یکی از مفاد کنوانسیون، با توجه به این‌که اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی را نمی‌توان از امکان تنظیم روابطشان با سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی از طریق قرارداد محروم کرد، وجود توافقنامه‌های قراردادی برای استفاده از برنامه‌های اجرایی و نمایشی به رسمیت شناخته شد (بند ۷ «۲»). همچنین،

این‌گونه برمی‌آید که در این متن مفهوم «قرارداد» شامل توافقنامه‌های جمعی و نیز آرای هیأت‌های داوری است. یکی دیگر از حوزه‌هایی که کشورهای عضو در آن آزادی عمل یافتند به مشارکت بیش از یک اجراکننده در یک برنامه اجرایی یا نمایشی مربوط می‌شد. بند ۸ کنوانسیون رم تصریح می‌کند که چنان‌چه در اجرای یک اثر اجرایی یا نمایشی چندین اجراکننده نقش داشته باشند، چگونگی اعمال حقوق آنان در قوانین هر یک از کشورهای عضو معین می‌شود.

شاید مشهورترین ماده کنوانسیون که به کشورهای عضو آزادی عمل می‌دهد بند ۱۲ باشد که به «استفاده ثانوی» از آوانگاشت‌ها مربوط می‌شود. به موجب این بند، چنان‌چه یک آوانگاشت منتشر شده برای مقاصد تجاری مستقیماً برای پخش رادیویی یا تلویزیونی استفاده و یا به به طریقی دیگر به عموم عرضه شود، شخص استفاده‌کننده باید حق الزحمه‌ای مناسب به اجراکننده یا تولیدکننده آوانگاشت و یا به هر دو بپردازد. این بند در مورد استفاده ثانوی از یک آوانگاشت حقی انحصاری برای اجراکننده یا تولیدکننده آن قائل نمی‌شود؛ بلکه به نظر می‌رسد، با پیش‌بینی حق الزحمه‌ای منفرد، نوعی مجوز غیر اختیاری را پدید می‌آورد. در عین حال در بند ۱۲ به طور مشخص قید نشده که پرداخت حق الزحمه به هر یک از دو طرف ذی‌نفع اجباری است. در این بند تنها قید شده است که دست‌کم یکی از آن دو باید در قبال استفاده از اثر حق الزحمه‌ای را دریافت کند و در صورت نبودن توافقنامه‌ای بین آنان تعیین شرایط تقسیم حق الزحمه به عهده قوانین داخلی خواهد بود.

جدای از آزادی عمل کشورهای عضو در چگونگی اجرای بند ۱۲، به موجب بند ۱۶، یک کشور عضو می‌تواند اعلام نماید که مفاد بند ۱۲ را اعمال نخواهد کرد و یا آن‌که بند مذکور را در خصوص برخی استفاده‌ها، همچون عرضه اثر به عموم به استثنای پخش رادیویی و تلویزیونی آن، به

کار نخواهد بست. همچنین می‌توان بند ۱۲ راتنها در مورد آوانگاشت‌هایی اعمال کرد که تولیدکننده آن‌ها تبعه یکی دیگر از کشورهای عضو است. افزون بر این، در مورد آوانگاشت‌هایی که تولیدکننده آن‌ها تبعه یکی دیگر از کشورهای عضو است، میزان و مدت زمان حمایت رامی‌توان به میزان و مدت زمان حمایت کشور مربوط از آوانگاشت‌ها محدود کرد.

ز) محدودیت‌ها

همچون کنوانسیون برن، کنوانسیون رم نیز به کشورهای عضو اجازه می‌دهد تا محدودیت‌های معینی را بر حقوق صاحبان حقوق وضع کنند. کشورهای عضو می‌توانند در مواردی چون استفاده شخصی، استفاده قطعاتی کوتاه از اثر به منظور گزارش وقایع روز، ضبط موقت اثر توسط یک سازمان رادیویی و تلویزیونی با استفاده از امکانات آن و برای برنامه‌های خود و استفاده‌هایی که صرفاً به اهداف آموزشی و پژوهش‌های علمی مربوط می‌شود (بند ۱۵ «۱») محدودیت‌هایی را اعمال کنند. علاوه بر محدودیت‌های تصریح شده در کنوانسیون، کشورهای عضو می‌توانند همان نوع محدودیت‌هایی را که در ارتباط با کپی‌رایت اعمال می‌کنند در حمایت از اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی، تولیدکنندگان آوانگاشت و سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی نیز اعمال کنند، با این استثناء که مجوزهای اجباری را تا بدان‌جا می‌توان فراهم کرد که با مفاد کنوانسیون رم مغایرتی نداشته باشد (بند ۱۵ «۲»).

از لحاظ حقوق اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی، بند ۱۹ کنوانسیون رم محدودیت عمده‌ای را پیش‌بینی می‌کند که در طول سالیان پس از شکل‌گیری این کنوانسیون، پس از بند ۱۲، بحث برانگیزترین بند آن بوده است. در بند ۱۹ آمده است: «به‌رغم هر آنچه در این کنوانسیون آمده است، زمانی که یک اجراکننده به گنجاندن اجرای خویش در یک قالب تصویری

یا صوتی - تصویری رضایت داد، بند ۷ [که حقوق اجراکنندگان را تبیین می‌کند] دیگر قابل اجرا نخواهد بود.» هدف از گنجاندن بند ۱۹ در کنوانسیون رم آن بود که کنوانسیون مزبور شامل حال صنعت سینما نشود، زیرا تهیه‌کنندگان فیلم از آن بیم داشتند که در صورت برخورداری اجراکنندگان از امتیازات فیلم‌ها، منافع آنان مورد تعدی قرار گیرد. در عین حال، بند ۱۹، به آزادی اجراکنندگان برای انعقاد قرارداد در مورد ضبط صوتی - تصویری اجراهایشان آسیبی وارد نمی‌سازد.

ح) مدت زمان حمایت

به موجب مفاد کنوانسیون رم، حداقل دورهٔ حمایت عبارت است از بیست سال پس از پایان

الف - سالی که اثر در آن ضبط شده است - در مورد آوانگاشت‌ها و آثار اجرایی و نمایشی گنجانده شده در آن‌ها؛

ب - سالی که برنامهٔ اجرایی یا نمایشی در آن به وقوع پیوسته است - در مورد آثار اجرایی و نمایشی گنجانده شده در آن‌ها؛

پ - سالی که برنامهٔ اجرایی یا نمایشی در آن به وقوع پیوسته است - در مورد آثار اجرایی یا نمایشی که در قالب آوانگاشت درنیامده‌اند؛

ت - سال پخش برنامهٔ رادیویی یا تلویزیونی - در مورد برنامه‌های رادیویی یا تلویزیونی (بند ۱۴).

ط) محدودیت تشریفات

چنانچه در کشوری حمایت از حقوق مرتبط با آوانگاشت‌ها موکول به رعایت تشریفات باشد، این تشریفات در صورتی انجام شده تلقی می‌شود که تمام نسخ تجاری آوانگاشت منتشر شده یا بسته‌بندی آن‌ها علامتی شامل نماد «P» و سال انتشار نخست آوانگاشت را بر خود داشته باشند.

چنان‌چه نسخه یا بسته‌بندی آن‌ها تولیدکننده آوانگاشت یا شخصی را که از او گرفته مشخص نکنند، علامت مذکور باید نام مالک حقوق اثر یا تولیدکننده آن را نیز شامل شود و چنان‌چه نسخه‌ها یا بسته‌بندی آن‌ها اجراکنندگان عمده را مشخص نکنند، علامت مزبور باید نام فرد مالک حقوق اجراکنندگان را نیز شامل گردد (بند ۱).

ی) اجرای کنوانسیون رم

از کنوانسیون رم به عنوان یک «کنوانسیون پیشگام» یاد شده است. در حالی که کنوانسیون‌های کپی‌رایت در پایان سده نوزدهم به دنبال تصویب قوانین ملی کپی‌رایت منعقد شدند، کنوانسیون رم هنگامی معیارهای حمایت از حقوق جانبی را تبیین کرد که شمار معدودی از کشورها قوانینی عملی در حمایت از اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی، تولیدکنندگان آوانگاشت و سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی داشتند. با وجود این، شمار کشورهای عضو این کنوانسیون در حال افزایش است و تأثیر آن بر شکل‌گیری قوانین ملی حمایت از حقوق جانبی درخور ملاحظه بوده است. از سال ۱۹۶۱ به این طرف، شماری از کشورها قوانینی را در حمایت از حقوق جانبی وضع کرده‌اند و بدین ترتیب شمار قوانین ملی حامی تولیدکنندگان آوانگاشت و سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی افزایش یافته است.

دو - دیگر کنوانسیون‌های بین‌المللی در حوزه حقوق جانبی

این بخش از سخن به دو کنوانسیون دیگر در حوزه حقوق جانبی، یعنی «کنوانسیون حمایت از تولیدکنندگان آوانگاشت در برابر تکثیر غیر مجاز آوانگاشت‌هایشان» (ژنو، ۱۹۷۱) موسوم به «کنوانسیون آوانگاشت‌ها» و «کنوانسیون مربوط به توزیع سیگنال‌های ماهواره‌ای حامل برنامه»

(بروکسل، ۱۹۷۴) معروف به «کنوانسیون ماهواره‌ها» و نیز توافقنامهٔ تریپس که حاوی مفادی در خصوص حقوق جانبی است، اختصاص دارد. در قیاس با کنوانسیون رم، کنوانسیون آوانگاشت‌ها و کنوانسیون ماهواره‌ها را می‌توان توافقنامه‌هایی خاص تلقی کرد، زیرا این دو کنوانسیون نسبت به کنوانسیون رم «حقوق گسترده‌تری» برای اجراکنندگان و تولیدکنندگان آوانگاشت یا سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی در نظر گرفته و مفاد دیگری نیز دارند که با کنوانسیون رم متناقض نیست (کنوانسیون رم، بند ۲۲). از همین رو، گاه کنوانسیون آوانگاشت‌ها و کنوانسیون ماهواره‌ها را «کنوانسیون‌های خاص» در حوزهٔ حقوق جانبی می‌خوانند. این کنوانسیون‌ها از سه جنبهٔ عمده با کنوانسیون رم تفاوت دارند: نخست آن‌که به جای اعطای امتیاز انحصاری صدور مجوز یا منبع برخی اعمال، کنوانسیون آوانگاشت‌ها و کنوانسیون ماهواره‌ها کشوری‌های عضو را آزاد می‌گذارند تا خود ابزار حقوقی اجرای تکالیفشان را برگزینند.

دوم آن‌که کنوانسیون رم، با وجود این‌که بر مبنای اصل رفتار ملی استوار است، کنوانسیون‌های خاص کشورهای عضو را ملزم می‌کند تا از صاحبان حقوق در برابر برخی اعمال غیر قانونی خاص حمایت کنند. بدین ترتیب کشورهای عضو مجبور نیستند تمام امتیازاتی که برای اتباع خویش در نظر می‌گیرند برای اتباع خارجی نیز در نظر گیرند.

سوم آن‌که کنوانسیون‌های آوانگاشت‌ها و ماهواره‌ها توافقنامه‌هایی «باز» هستند، بدین معنا که بر خلاف کنوانسیون رم، که پیوستن بدان محدود به کشورهای عضو کنوانسیون برن یا کنوانسیون جهانی کپی‌رایت است، کنوانسیون‌های خاص به روی همهٔ کشورهای عضو سازمان ملل یا سازمان‌های تخصصی آن و یا کشورهای عضو سند دیوان دادگستری بین‌المللی (که اغلب کشورهای جهان را در بر می‌گیرد) بازند.

الف) کنوانسیون آوانگاشت‌ها

کنوانسیون آوانگاشت‌ها در واکنش به پدیده ضبط غیرمجاز آوانگاشت‌ها منعقد شد. این پدیده، که در اواخر دهه ۱۹۶۰ و عمدتاً به دلیل پیشرفت‌های تکنولوژیک (ظهور شیوه‌های پیشرفته ضبط آنالوگ و نوارهای صوتی با کیفیت) به شرکت‌های چندملیتی غیرمجاز امکان داد تا نسخه‌های ارزان و به آسانی قابل حمل و نقل و اختفای آوانگاشت‌های تحت حمایت را سیل آسا به بازارهای موسیقی جهان عرضه کنند، ابعادی بس گسترده یافت. کنوانسیون آوانگاشت‌ها در مدت زمانی بی‌سابقه شکل گرفت، به گونه‌ای که فاصله زمانی طرح آن در جریان نشست مقدماتی برای بازنگری در کنوانسیون‌های کیپی‌رایت در سال ۱۹۷۰ تا زمان انعقاد آن در ژنو در اکتبر ۱۹۷۱، هجده ماه بود. کنوانسیون آوانگاشت‌ها به دو دلیل عمده خیلی زود مورد پذیرش گسترده قرار گرفت: (۱) اتفاق نظر در این مورد که مبارزه‌ای بین‌المللی با ضبط غیرمجاز آوانگاشت‌ها ضروری است؛ (۲) آزادی کشورهای عضو در خصوص ابزارهای اجرای کنوانسیون.

در ارتباط با شرایط برخورداری از حمایت، کنوانسیون آوانگاشت‌ها تنها معیار تابعیت را به عنوان شرط مورد نیاز مطرح می‌کند (بند ۹). لیکن آن دسته از کشورهای عضو که در تاریخ ۲۹ اکتبر ۱۹۷۱ آوانگاشت‌ها را بر مبنای مکان ضبط نخستین اثر مورد حمایت قرار دادند، می‌توانند اعلام کنند که این معیار را اعمال خواهند کرد (بند ۷ «۴»).

حمایت‌هایی که به موجب این کنوانسیون از تولیدکنندگان آوانگاشت به عمل می‌آید، در برابر «تکثیر غیرمجاز آوانگاشت‌هایشان و نیز در برابر توزیع و واردات به منظور توزیع این‌گونه نسخه‌های تکثیری» است (بند ۲). اعمال این حمایت ممکن است از طریق کیپی‌رایت یا «حق خاص دیگر»، رقابت تبعیض‌آمیز یا مجازات‌های کیفی باشد (بند ۳).

این کنوانسیون همان محدودیت‌هایی را که در خصوص حمایت از مؤلفان پیش‌بینی شده، مورد تأیید قرار داده است و برای مواردی که تکثیر اثر با اهداف منحصرأ آموزشی یا پژوهشی انجام می‌گیرد صدور مجوزهای غیر مجاز را، در محدوده قلمرو کشور صادرکننده مجوز و مشروط به پرداخت حق‌الزحمه منصفانه، مجاز می‌شمارد (بند ۶). حداقل دوره حمایت نیز همان محدوده زمانی پیش‌بینی شده در کنوانسیون رم، یعنی ۲۰ سال پس از پایان سال ضبط نخستین آواهای موجود در آوانگاشت یا ۲۰ سال پس از پایان سال انتشار نخستین آوانگاشت است (بند ۴).

کنوانسیون آوانگاشت‌ها ماده‌ای نیز دارد که به دیگر صاحبان حقوق مربوط می‌شود. بند ۷ «۱» تصریح می‌کند که «تحت هیچ شرایطی این کنوانسیون را نمی‌توان به گونه‌ای تفسیر کرد که حقوق مؤلفان، اجراکنندگان، تولیدکنندگان آوانگاشت یا سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی را محدود کند یا به آنان آسیب برساند». بند ۷ «۲» به طور خاص به اجراکنندگان اشاره دارد. در این بند قید شده است که کشورهای عضو می‌توانند در قوانین ملی خویش دامنه حمایت از اجراکنندگانی را که اجراهایشان در قالب یک آوانگاشت تثبیت شده و نیز شرایط برخورداری از این حمایت را تعیین کنند.

ب) کنوانسیون ماهواره‌ها

کنوانسیون ماهواره‌ها در واکنش به ازدیاد استفاده از ماهواره‌ها در ارتباطات بین‌المللی و از جمله پخش رادیویی و تلویزیونی پس از سال ۱۹۶۵، شکل گرفت. در کنوانسیون رم «پخش رادیویی و تلویزیونی» بدین صورت تعریف شده است: «انتقال صدا و یا تصویر صدا به طریقه بی‌سیم و برای دریافت آن توسط عموم». در زمانی که کنوانسیون ماهواره‌ها در دست تهیه بود، در این مورد که بتوان برنامه‌های ماهواره‌ای را «پخش رادیویی و تلویزیونی» تلقی کرد تردید وجود داشت، زیرا دو

رکن «دریافت عمومی» و «طریقه بی سیم» در تعریف «پخش رادیویی و تلویزیونی» در مورد برنامه‌های ماهواره‌ای مصداق نمی‌یافت. زیرا سیگنال‌های گسیل شده به ماهواره مستقیماً توسط عموم قابل دریافت نبود و سیگنال‌های فرستاده شده از ماهواره، پیش از توزیع عمومی توسط ایستگاه‌های زمینی دریافت می‌شدند و این عمل اغلب با استفاده از سیم (به طور مثال، کابل) انجام می‌گرفت تا به طریقه بی سیم. بنابراین، تدوین کنوانسیون ماهواره‌ها در واکنش به نیاز به حمایت از سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی در ارتباط با توزیع سیگنال‌های ماهواره‌ای حامل برنامه انجام گرفت. در این کنوانسیون، «توزیع» بدین صورت تعریف شده است: «فعالیتی که به وسیله آن یک توزیع کننده، سیگنال‌های دریافتی را برای عموم پخش می‌کند.» بدین ترتیب، برخلاف پخش رادیویی و تلویزیونی، حمایت‌های کنوانسیون ماهواره‌ها شامل توزیع کابلی است.

باید توجه داشت یکی از فرضیاتی که کنوانسیون ماهواره‌ها بر آن استوار است - این که سیگنال‌های ماهواره‌ای مستقیماً توسط عموم قابل دریافت نیست - امروزه ضرورتاً معتبر نیست. تکامل فناوری ماهواره‌ها و ایستگاه‌های زمینی این امکان را به لحاظ تجاری فراهم ساخته است که خانه‌های شخصی و شرکت‌ها بتوانند سیگنال‌های ماهواره‌ای را به طور مستقیم دریافت کنند و تردید اندکی وجود دارد که بتوان این نوع دریافت را به عنوان پخش رادیویی و تلویزیونی طبقه بندی کرد. آن گونه که در متن کنوانسیون ماهواره‌ها آمده است (بند ۳) این کنوانسیون پخش مستقیم از طریق ماهواره را در بر نمی‌گیرد، زیرا کنوانسیون‌های برن و رم این گونه فرآیندها را تحت پوشش قرار می‌دهند. با وجود این، کنوانسیون ماهواره‌ها در برابر توزیع غیر مجاز سیگنال‌های ماهواره‌ای توسط واسطه‌هایی همچون سیستم‌های کابلی، که سیگنال‌های ماهواره‌ای حامل برنامه‌ها را دریافت کرده و آن‌ها را در مقابل دریافت حق اشتراک و بدون

اجازه صاحبان حقوق برنامه‌های پخش شده برای مشترکان خویش ارسال می‌کنند، از صاحبان حقوق حمایت می‌کند. به همین دلیل، پذیرش این کنوانسیون از سوی کشورهای مختلف در حال افزایش است. وظیفه اساسی کنوانسیون ماهواره‌ها این است که «از توزیع سیگنال‌های حامل برنامه توسط توزیع‌کنندگانی که سیگنال‌های گسیل شده از طریق ماهواره برای آن‌ها ارسال نشده جلوگیری کند.» این وظیفه، همچون مورد کنوانسیون آوانگاشت‌ها، از مجراهای متعددی چون کپی‌رایت، قانون ارتباطات یا مجازات‌های کیفری قابل اجراست. باید توجه داشت که کنوانسیون ماهواره‌ها خود برنامه پخش شده را حمایت نمی‌کند، بلکه آنچه مورد حمایت قرار می‌گیرد سیگنال‌هایی است که توسط سازمان مبدأ پخش می‌شود. در خصوص حقوق مربوط به مالکیت فکری موجود در برنامه‌ها، کنوانسیون ماهواره‌ها به ذکر این نکته بسنده می‌کند که تحت هیچ شرایطی این کنوانسیون را نمی‌توان به گونه‌ای تفسیر کرد که حمایت‌های پیش‌بینی شده، نویسندگان، اجراکنندگان، تولیدکنندگان آوانگاشت و سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی را محدود کند یا به آنان آسیب برساند.

کنوانسیون ماهواره‌ها برخی محدودیت‌ها را در مورد حمایت‌های پیش‌بینی شده در کنوانسیون مجاز می‌شمارد. توزیع سیگنال‌های حامل برنامه توسط افراد فاقد مجوز در موارد زیر مجاز است:

- الف - سیگنال‌ها حامل قطعاتی کوتاه حاوی گزارش‌های وقایع روز باشند؛
- ب - قطعاتی کوتاه از برنامه حمل شده توسط سیگنال‌های ارسالی به عنوان نوعی نقل قول مورد استفاده قرار گیرد؛
- ج - در مورد کشورهای در حال توسعه چنان‌چه برنامه حمل شده توسط سیگنال‌ها صرفاً به منظور اهداف آموزشی و از جمله آموزش بزرگسالان و یا جهت پژوهش علمی توزیع شود.

کنوانسیون ماهواره‌ها مدت زمان خاصی را برای حمایت تعیین نکرده و آن را به قوانین داخلی کشورها و نهاده است.

ج) توافقنامه تریپس

توافقنامه تریپس که در سال ۱۹۹۴ در جریان مذاکرات «گات» (که اینک سازمان جهانی تجارت خوانده می‌شود) در اروگوئه منعقد شد، مفادی نیز در خصوص حمایت از حقوق جانبی دارد. به موجب این توافقنامه، اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی، تولیدکنندگان آوانگاشت و سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی از حقوق جانبی برخوردار می‌شوند.

اجراکنندگان آثار اجرایی و نمایشی از حق «مانعت» (نه حق صدور مجوز) یعنی ضبط اجراهای ضبط نشده‌شان بر روی آوانگاشت‌ها، پخش بی‌سیم و عرضه این‌گونه اجراها به عموم و تکثیر نسخه‌های ضبط شده اجراهای مزبور برخوردارند. همچون کنوانسیون رم، در توافقنامه تریپس نیز اجراکنندگان در مورد پخش رادیویی و تلویزیونی و عرضه اجراهای ضبط شده به عموم هیچ‌گونه حقی ندارند.

تولیدکنندگان آوانگاشت از حق صدور مجوز و یا مانعت از تکثیر مستقیم یا غیر مستقیم آوانگاشت‌هایشان برخوردارند. آنان همچنین حق دارند مجوز اجاره نسخه‌های آوانگاشت‌هایشان را صادر کنند. در این مورد اخیر، در خصوص کشورهایی که در زمان تصویب توافقنامه تریپس نظامی عادلانه برای اجاره آوانگاشت‌ها داشته‌اند، یک استثنا وجود دارد. این‌گونه کشورها می‌توانند نظام خویش را، تا زمانی که اجاره آوانگاشت‌ها به حق انحصاری صاحبان حقوق در مورد تکثیر آوانگاشت‌هایشان «آسیب مادی» نمی‌زند، حفظ کنند.

سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی از حق مانعت (و نه صدور مجوز) از ضبط و تکثیر و پخش مجدد برنامه‌هایشان به طریقه بی‌سیم و نیز

عرضه برنامه‌های تلویزیونی (نه برنامه‌های رادیویی) به عموم برخوردارند؛ لیکن کشورهای عضو توافقنامه تریپس در تأمین این حمایت گزینه دیگری نیز در پیش دارند. آنان می‌توانند، به موجب مفاد کنوانسیون برن، امکان ممانعت از اعمال فوق را برای صاحبان کپی رایت آثار گنجانده شده در برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی فراهم آورند، بدین معنا که در شرایط خاص کشورهای عضو تریپس می‌توانند به ارائه مجوزهای غیر اختیاری مبادرت ورزند.

مدت زمان حمایت از حقوق جانبی در مورد اجراکنندگان و تولیدکنندگان آوانگاشت، ۵۰ سال و، در مورد سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی، ۲۰ سال است. به طور کلی، همان محدودیت‌هایی که در کنوانسیون رم پیش‌بینی شده در این جا نیز ممکن است اعمال گردد.

دو معاهده اینترنتی و ایپو

یک - مقدمه

«کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری» (کنوانسیون برن) آخرین بار در پاریس و در سال ۱۹۷۱ اصلاح شد. در حوزه حقوق جانبی نیز انعقاد «کنوانسیون بین‌المللی حمایت از اجراکنندگان، تولیدکنندگان آوانگاشت و سازمان‌های رادیویی و تلویزیونی» (کنوانسیون رم) به سال ۱۹۶۱ بازمی‌گردد.

تحولات تکنولوژیک و تجاری پدیدآمده از آن زمان تاکنون - همچون ریپر و گرافی (فناوری‌های فتوکپی و چاپ)، فناوری ویدیو، سیستم‌های نوارهای صوتی و ویدیویی فشرده تسهیل‌کننده ضبط خانگی، پخش ماهواره‌ای، تلویزیون کابلی، افزایش اهمیت برنامه‌های کامپیوتری، آثار و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی کامپیوتری و سیستم‌های انتقالی دیجیتال - همچون اینترنت و غیره - شیوه‌های آفرینش، استفاده و توزیع آثار را به

طور بنیادین خارجی، جایی که تقاضا برای آن‌ها فراوان است (به شهرت کنونی «دنیای موسیقی»، که عمدتاً شامل آثار موسیقایی ضبط شده هنرمندانی است که اتباع کشورهای در حال توسعه‌اند، توجه کنید)، فراهم می‌کند و این اطمینان را پدید می‌آورد که منافع اقتصادی حاصل از این آثار به کشورهای سرزیر شود که آثار مزبور از آن‌جا نشأت گرفته‌اند. افزون بر این، مزایای پیوستن به کنوانسیون برن، که پیش از این مورد بحث قرار گرفت، در حوزه حقوق جانبی نیز به همان اندازه مصداق دارد. میزان حمایت یک کشور از حقوق ناشی از مالکیت فکری با گستره فرصت‌های فراروی آن کشور برای مشارکت در حجم به سرعت رو به افزایش داد و ستد بین‌المللی کالاها و خدمات مرتبط با این‌گونه حقوق، پیوندی ناگسستنی دارد. «ادغام» ارتباطات دوربرد و زیرساخت‌های کامپیوتری، به سرمایه‌گذاری بین‌المللی در بسیاری از بخش‌های اقتصادی کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه خواهد انجامید و آن دسته از کشورهایی که در حمایت از حقوق ناشی از مالکیت فکری سابقه‌ای ضعیف داشته‌اند و یا تعهد سیاسی لازم را در این زمینه از خود نشان نداده‌اند، از صحنه کنار گذارده خواهند شد. بنابراین، پیوستن به کنوانسیون حقوق به این معناست که حقوق اجراکنندگان و تولیدکنندگان آوانگاشت را به اجرا بگذارند. به تعبیر دیگر، قوانین داخلی کشورهای عضو توافقنامه تریپس باید از تمام آثار اجرایی و نمایشی و آوانگاشت‌هایی که دوره حمایت از آن‌ها در کشور مبدأ منقضی نشده و این آثار در حوزه آثار عمومی قرار نگرفته‌اند حمایت کنند.

سرانجام، همان‌گونه که در قسمت‌های فوق اشاره شد، باید توجه داشت که توافقنامه تریپس حاوی مفاد مبسوطی در مورد اجرای حقوق مربوط به مالکیت فکری، از جمله حقوق جانبی و نیز ساز و کاری برای حل و فصل اختلافات کشورهای عضو در خصوص رعایت تعهدات توافقنامه است.

دو - کنوانسیون‌های حقوق جانبی و کشورهای در حال توسعه اهمیت حمایت از حقوق جانبی برای کشورهای در حال توسعه پیش از این در گفتاری دیگر از همین نگارنده موشکافی شده است. به طور خلاصه، مظاهر فرهنگ بومی در قالب فرهنگ عامه را می‌توان در پرتو کنوانسیون رم به‌عنوان آثار اجرایی و نمایشی، آوانگاشت‌ها و یا برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی حفاظت و حمایت کرد. بنابراین، پیوستن به این کنوانسیون ابزار مورد نیاز برای حمایت قانونی از این‌گونه مظاهر را در بازارهای جهانی تحت تأثیر قرار داده است.

در نتیجه، در اواخر دهه ۱۹۸۰، نیاز به تدوین قوانین بین‌المللی جدید احساس شد و به دنبال آن «وایپو» فعالیت خویش را برای تهیه اسناد جدید در حوزه کپی‌رایت و حقوق جانبی آغاز کرد.

در جریان فعالیت‌های مقدماتی، که به تدوین اسناد جدید انجامید، این موضوع آشکار شد که عمده‌ترین و دشوارترین وظیفه کمیته‌های مسؤول تهیه پیش‌نویس اسناد آن است که قواعد موجود را روشن کنند و در واکنش به مسائل پدیدآمده توسط فناوری دیجیتال و به ویژه اینترنت، قواعد نوینی ارائه نمایند. مسائلی که در این چارچوب مورد بررسی قرار گرفت، مشترکاً، به‌عنوان «دستور کار دیجیتالی» خوانده شد.

فعالیت‌های انجام شده موجب شد که در جریان کنفرانسی دیپلماتیک در تاریخ ۲ تا ۲۰ دسامبر ۱۹۹۶، دو معاهده جدید موسوم به «معاهده کپی‌رایت وایپو» (WCT) و «معاهده آثار اجرایی و نمایشی و آوانگاشت‌های وایپو» (WPPT) به تصویب برسد.

در این بخش از مقاله چکیده‌ای از مفاد بنیادین WCT و WPPT ارائه می‌شود. نخست مفاد بنیادین مشابه در دو کنوانسیون ارائه می‌شود و آنگاه مفاد مهم‌تر و ویژه هر یک از دو معاهده مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

سه - مفاد مشابه

هر دو معاهده با پرداختن به موارد ذیل در مفاد خویش به «دستور کار دیجیتالی» مستقیماً واکنش نشان می‌دهند:

۱- اعمال حق تکثیر در مورد ذخیره آثار در سیستم‌های دیجیتالی

۲- محدودیت‌ها و استثنائات قابل اعمال در فضای دیجیتالی

۳- اقدامات حمایتی تکنولوژیک

۴- اطلاعات مدیریت حقوق

الف) حق تکثیر

WCT با عاریه گرفتن بند ۹ کنوانسیون برن (بند ۱ WCT) حق تکثیر را برای نویسندگان پیش‌بینی می‌کند. WPPT به طور شفاف حق انحصاری تکثیر را برای اجراکنندگان و تولیدکنندگان آوانگاشت (به ترتیب در بندهای ۷ و ۱۱) قائل می‌شود.

مسئله دامنۀ حق تکثیر در محیط دیجیتالی، که در جریان تهیه معاهدات مباحث گسترده‌ای برانگیخت، در خود متن معاهدات مورد رسیدگی قرار نگرفته است؛ لیکن به استناد بیانیه‌های توافق شده، که در کنفرانس‌های دیپلماتیک به تصویب رسید، حق تکثیر و نیز محدودیت‌ها و استثنائات مجاز در مورد آن به طور کامل در محیط دیجیتالی نیز قابل اجراست. همچنین، بیانیه‌های توافق شده تأیید می‌کنند که ذخیره یک اثر در یک رسانه الکترونیکی به مثابه نوعی تکثیر است و این نکته در بندهای مربوط در کنوانسیون برن و WPPT نیز مورد اشاره قرار گرفته است.

ب) حقوق مربوط به پخش آثار در شبکه‌های دوسویه و درون خطی (on-line) شاید یکی از عمده‌ترین دستاوردهای WCT و WPPT به رسمیت شناخته شدن حق نویسندگان و اجراکنندگان و تولیدکنندگان آوانگاشت برای

صدور مجوز پخش درون‌خطی آثار و برنامه‌های اجرایی ضبط شده و آوانگاشت‌هایشان باشد.

در معاهدات WCT و WPPT تصریح شده است که نویسندگان و اجراکنندگان و تولیدکنندگان آوانگاشت باید از حق انحصاری صدور مجوز عرضه آثار و برنامه‌های اجرایی و آوانگاشت‌هایشان به عموم، از طریق سیم یا بی‌سیم و به گونه‌ای که مردم بتوانند مکان و زمان دسترسی به آثار مزبور را خود انتخاب کنند، یعنی از طریق سرویس‌های دوسویه و درون‌خطی برخوردار باشند.

WPPT این امتیاز را تحت عنوان «حق در دسترس عموم قرار دادن» پیش‌بینی می‌کند، حال آن‌که WCT آن را در قالب ماده‌ای که به حق عمومی عرضه اثر به عموم مربوط می‌شود می‌گنجاند (این امر کاستی‌های پوششی امتیاز مزبور در کنوانسیون برن را برطرف می‌کند)؛ لیکن در جریان مباحث «کنفرانس دیپلماتیک» مشخص شد که کشورهای عضو می‌توانند امتیاز انحصاری «در دسترس عموم قرار دادن» را از راه امتیاز توزیع تأمین کنند (زیرا در جریان پخش دیجیتالی درون‌خطی، گاه نسخه‌های آثار و برنامه‌های اجرایی و نمایشی و آوانگاشت‌ها به گونه‌ای در کامپیوترهای گیرنده دریافت می‌شوند که حتی ممکن است مردم در جریان فرآیند پخش، آثار برنامه‌های اجرایی و نمایشی و آوانگاشت‌ها را متوجه نشوند و تنها پس از آن و بر مبنای نسخه‌های دریافتی آن‌ها را درک کنند). در بیانیه توافقی شده‌ای که ضمیمه WCT است تصریح گردیده که صرف تأمین امکانات فیزیکی مورد نیاز برای عرضه آثار، به خودی خود، مفهوم عرضه آثار در چارچوب WCT یا کنوانسیون برن را محقق نمی‌سازد. البته این امر مسئولیت سرویس‌دهندگان کامپیوتری - به طور مثال، مسئولیت کمکی - را مرتفع نمی‌سازد. همین قضیه در WPPT نیز مصداق دارد، گرچه در این مورد بیانیه توافقی شده‌ای وجود ندارد.

پ) حق توزیع

به استناد بند ۶ «۱» WCT نویسندگان باید از حق انحصاری صدور مجوز عرضه نسخه‌های اصلی و نسخه‌های بدلی اثر به عموم از طریق فروش یا انتقال مالکیت به شیوه‌ای دیگر، یعنی حق انحصاری توزیع، برخوردار باشند. در کنوانسیون برن، این حق تنها در مورد آثار سینماتوگرافیک به طور شفاف پیش‌بینی شده و در توافقنامه تریپس حق توزیع پیش‌بینی نشده است. بند ۶ «۲» کشورهای عضو را ملزم نمی‌کند که شکل خاصی از توزیع (داخلی، منطقه‌ای یا بین‌المللی) را برگزیده و یا آن‌که در فرآیند توزیع دخالت کنند.

برای اجراکنندگان و تولیدکنندگان آوانگاشت نیز حقوق انحصاری مشابهی در زمینه توزیع آثارشان در نظر گرفته شده است (بند ۸ و ۱۲ WPPT).

ت) حق اجاره

معاهده WCT (بند ۷) حق اجاره تجاری را در خصوص برنامه‌های کامپیوتری، آثار سینماتوگرافیک و نیز - به طریقی که در قوانین داخلی کشورها معین گردیده - آثار گنجانده شده در آوانگاشت‌ها پیش‌بینی می‌کند، که البته این موکول به استثنائات مهمی است که در بند ۷ «۲» و ۷ «۳» قید شده است.

معاهده WPPT حق اجاره تجاری را نخست - به گونه‌ای که در قوانین داخلی کشورها معین می‌شود - برای اجراکنندگان در مورد برنامه‌های اجرایی و نمایشی‌شان که در آوانگاشت‌ها تثبیت شده و در وهله دوم، برای تولیدکنندگان آوانگاشت در خصوص آوانگاشت‌هایشان، پیش‌بینی می‌کند (به ترتیب بندهای ۹ و ۱۳).

ث) محدودیت‌ها و استثنائات

بند ۱۰ معاهدات WCT و بند ۱۶ معاهده WPPT آزمونی «سه مرحله‌ای»

را برای تعیین محدودیت‌ها و استثنائات پیش‌بینی شده در بند ۹ کنوانسیون برن ارائه و بند مذکور را به همه حقوق بسط می‌دهد. در بیانیه‌های توافق‌نامه WCT و WPPT به صراحت آمده است که این محدودیت‌ها و استثنائات، به گونه‌ای که تاکنون در چارچوب کنوانسیون برن اعمال شده‌اند، به محیط دیجیتالی بسط می‌یابند. افزون بر این، کشورهای عضو می‌توانند براساس محدودیت‌ها و استثنائات موجود عمل کنند و این در صورتی مجاز است که بر مبنای آزمون «سه مرحله‌ای» قابل پذیرش باشد.

ج) اقدامات حمایتی تکنولوژیک و اطلاعات مدیریت حقوق

در جریان تهیه دو معاهده مشخص شد که در یک محیط دیجیتالی، برای آنکه حقوق جدید مربوط به بهره‌گیری دیجیتالی از آثار مؤثر باشد، باید مفاد پیش‌بینی شده در آن اقدامات حمایتی تکنولوژیک و اطلاعات مدیریت حقوق لحاظ شده باشد.

در این خصوص، دو معاهده کشورهای عضو را ملزم می‌کند که حمایت قانونی مناسب و اقدامات جبرانی مؤثر را برای ممانعت از دور زدن اقدامات حفاظتی لحاظ شده برای حمایت از حقوق نویسندگان و اجراکنندگان و تولیدکنندگان آواگاشت در مورد آثارشان پیش‌بینی کنند (از جمله اقداماتی که در این راستا می‌شود انجام داد می‌توان به سیستم‌های «حفاظت نسخه» یا «مدیریت نسخه» اشاره کرد که حاوی ابزارهایی فنی اند که یا به طور کل از تولید نسخه‌ها جلوگیری می‌کنند و یا آنکه کیفیت نسخه‌های تولیدی را چنان پایین می‌آورند که نسخه‌های مزبور قابل استفاده نباشند). این ماده در بند ۱۱ WCT و بند ۱۸ WPPT گنجانده شده است.

در خصوص اطلاعات مدیریت حقوق، این دو معاهده کشورهای

عضو را ملزم می‌کنند که، تحت شرایط خاص، اقدامات جبرانی متناسب را برای حذف یا تغییر اطلاعات مدیریت حقوق و برخی اعمال مشابه پیش‌بینی کنند (بند ۱۲ WCT و بند ۱۹ WPPT).

چ) اجرا

هر دو معاهده WCT و WPPT در خصوص اجرا مفاد مشابهی دارند (به ترتیب بندهای ۱۴ و ۲۳). این مفاد ماهیتی کلی دارد و کشورهای عضو را ملزم می‌کند که اقدامات مقتضی برای اجرای معاهدات انجام دهند.

ح) مواد اجرایی و پایانی

WCT و WPPT کم و بیش مواد اجرایی و پایانی مشابهی دارند که به طور کلی با این‌گونه مواد در دیگر معاهدات واپس‌تشابه دارند. تنها دو ویژگی خاص را باید برشمرد: امکان عضویت سازمان‌های بین‌دولتی در این معاهدات و شمار نسبتاً زیاد (۳۰) اسناد تأییدی یا الحاقی مورد نیاز برای عضویت عملی در آن‌ها.

چهار - مواد خاص WCT

WCT تصریح می‌کند که برنامه‌های کامپیوتری به عنوان آثار ادبی مورد حمایت قرار می‌گیرند و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی نیز همچون آثار دارای کپی‌رایت قابل حمایت‌اند. این مواد WCT صرفاً مواد پیشین‌کنوانسیون برن یا توافقنامه تریپس را تأیید می‌کنند.

معاهده WCT حداقل دوره حمایت از عکس‌ها را به ۵۰ سال افزایش می‌دهد.

پنج - مواد ویژه WPPT

به‌طور کلی، سطح حمایت WPPT از اجرا کنندگان و تولیدکنندگان آوانگاشت

با سطح حمایت از این افراد در توافقنامهٔ تریپس برابر است. البته باید توجه داشت که حمایت WPPT از اجراکنندگان تنها اجراهای شنیداری زنده و اجراهای تثبیت شده در قالب آوانگاشت را در بر می‌گیرد، به استثنای حق پخش رادیویی و تلویزیونی و عرضهٔ اجراهای زنده به عموم که همهٔ اجراها را در بر می‌گیرد. لیکن برای نخستین بار، در سطح بین‌المللی، حقوق معنوی نیز برای اجراکنندگان پیش‌بینی شده است (بند ۵ WPPT).

در بند ۱۵ WPPT، که اضافه بر مواد توافقنامهٔ تریپس بوده و مشابه بند ۱۲ کنوانسیون رم است، پیش‌بینی شده که اجراکنندگان و تولیدکنندگان آوانگاشت حق دارند در قبال پخش رادیو تلویزیونی و عرضهٔ آوانگاشت‌ها به عموم حق‌الزحمه دریافت دارند که البته همچون کنوانسیون رم در این جا نیز اعمال برخی شروط لحاظ شده است. همچون بند ۱۶ کنوانسیون رم، در بند ۱۵ «۳» معاهدهٔ WPPT نیز پیش‌بینی شده است که کشورهای عضو می‌توانند بند ۱۵ را به طور جزئی یا کامل مسکوت گذارند. در یکی از بیانیه‌های توافقی تصریح شده که بند ۱۵ به معنای حل و فصل کامل این مسأله در عصر دیجیتالی نیست.

نتیجه

مهمترین ویژگی معاهدات جدید آن است که این معاهدات حاوی مفاد جدیدی‌اند که قواعد نوین عصر دیجیتالی در آن‌ها لحاظ شده است. امید است شمار فراوانی از کشورها به این معاهدات بپیوندند، زیرا انجام این مهم آن‌ها را در موقعیتی قرار می‌دهد که بتوانند در شبکه‌های اطلاع‌رسانی جهانی، که به سرعت در حال گسترش است، به طور کامل سهیم شوند.

پرسش و پاسخ

پرسش: شما فرمودید که نویسندگان و ناشران ما، با این‌که عضو کنوانسیون نیستند، می‌توانند از حقوق خودشان دفاع کنند. چه‌گونه می‌توانیم چنین کاری بکنیم؟ مثلاً من طرحی دارم و می‌دانم این طرح بازارهای بین‌المللی دارد و در سطح بین‌المللی قابل عرضه است؛ من چه‌طور می‌توانم این طرح را، علی‌رغم این‌که کشورم عضو این مجموعه نیست، انجام دهم؟

پاسخ: بله، راهی وجود دارد که شما از خودتان حمایت کنید. شما می‌توانید مطمئن شوید که اثرتان برای اولین بار در کشور خودتان منتشر می‌شود. اگر کشور دیگر جزء میثاق برن بود، در چنین حالتی، آن اثر متعلق به آن کشور به حساب می‌آید. اما این‌که چرا کشور شما باید به معاهده بپیوندد بحث دیگری است. به طور واضح، اگر بهترین مؤلفان شما به خارج روند و در آن‌جا کتاب منتشر کنند و از حمایت کپی‌رایت برخوردار باشند، آن‌ها ناشران ایرانی را بدون آثار و کارهای قوی رها می‌کنند. اما شما می‌توانید به وسیله منتشر کردن در خارج، حتی به عنوان یک شهروند آن کشور، بدون حمایت آن را به دست آورید.

پرسش: من فکر می‌کنم موضوع سخنرانی شما مزیت‌ها و زیان‌های ملحق شدن به این میثاق بود، اما در سخنرانی‌تان چیزی در این زمینه نشنیدم. شاید قسمتی از آن به جهت کمبود وقت بوده است. اما خوشحال می‌شوم اگر شما کمی بیشتر درباره مزیت‌ها و زیان‌های ملحق شدن به این میثاق برای کشورهای در حال توسعه صحبت کنید.

پاسخ: خوب، در مجموع، بیشتر راجع به مزایای آن صحبت کردم، به

این دلیل که فکر می‌کنم کفۀ آن سنگین‌تر است. البته این بدان معناست که تاکنون شما می‌توانستید بدون پرداخت پول از آثار خارجی استفاده کنید، اما اکنون باید برای آن‌ها پول بپردازید. بله، البته با توجه به رقابت مؤلفان خارجی و ملی، مؤلفان خارجی گران‌قیمت‌تر می‌شوند. این یک زیان به حساب می‌آید که شما با آن مواجه می‌شوید. اما من فکر می‌کنم در مورد این زیان‌ها اغلب اغراق می‌شود. می‌دانم که اصول و سنت‌هایی در نشر بین‌المللی وجود دارد؛ به عنوان مثال، آن‌ها خیلی خوب می‌دانند که می‌توانند از کشورهای پیشرفته دیگر هزینه مطالبه کنند، ولی نمی‌توانند از کشورهای در حال توسعه هزینه زیادی دریافت کنند. بنابراین، کاملاً طبیعی است مجوزی که من از آن صحبت می‌کنم چندین سطح دارد و دارای قوانین مخصوصی است که، بر طبق پیوست میثاق برن، می‌تواند به کشورهای در حال توسعه کمک کند و من در سخنرانی بعدی درباره آن صحبت خواهم کرد.

مطلب دیگری که در مورد آن صحبت خواهم کرد این است که اکثر معاهدات بین‌المللی، نوعی شهریه ورودی برای عضویت دارند که باید به وسیله دولت آن کشور پرداخت شود، اما WIPO قادر بوده است نظام پرداخت سهمیه یگانه‌ای بنیان‌گذاری کند. ایران، برای این که عضو پیمان WIPO شود، شهریه متوسطی می‌پردازد و نظامی ایجاد کرده که وقتی به توافقنامه‌های بین‌المللی دیگر ملحق شوید هیچ هزینه دیگری در بر نخواهد داشت. اعتقاد راسخ من این است که، از لحاظ تعادل، مزیت‌ها، به طور وضوح، بیشتر از زیان‌هاست. شما می‌توانید در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، که در سال‌های گذشته ملحق شده‌اند، این ارزیابی را مشاهده کنید.

در طول ۱۰ سال گذشته، ۶۰ کشور به پیمان برن پیوسته‌اند و این کشورها همه کشورهای در حال توسعه‌اند. این گواه روشنی بر آن است که

دولت‌های این کشورها به نتیجه‌ی مشابهی در ارزیابی منافع خود در ملحق شدن به معاهدات بین‌المللی رسیده‌اند.

پرسش: آیا سازمان جهانی مالکیت فکری واقعاً مایل است که ایران عضو این سازمان شود و به حقوق مالکیت فکری نشر احترام بگذارد؟ به طور مشخص توضیح دهید.

پاسخ: خوب، جواب صریح و واضح این است که این تصمیم شماس است. ما به شما فقط توصیه می‌کنیم. ما دستیاران دولت‌ها هستیم. دولت‌ها حمایت‌کننده‌اند و برای خودشان تصمیم می‌گیرند. ما برای دولت‌ها تصمیم نمی‌گیریم و آن‌ها را مجبور نمی‌کنیم، اما فکر می‌کنیم که این یک مزیت به حساب می‌آید و به شما توصیه می‌کنیم که ملحق شوید. اعتقاد راسخ مدیر کل WIPO آن است که این یک مزیت بزرگ برای ایران است.

پرسش: اگر شما دو کشور عضو داشته باشید که هر دو توافقنامه‌ی کپی‌رایت را امضا کرده باشند و یکی از آن‌ها قانون کپی‌رایت را بشکند، آیا هیچ سازوکاری برای مقابله با این امر وجود دارد؟

پاسخ: بستگی دارد به این‌که در باره‌ی کدام توافقنامه صحبت کنیم. در باره‌ی پیمان برن، نه؛ در باره‌ی قرارداد مایکرو کپی‌رایت WML (نه توافقنامه‌ی TRIPS)، تا اندازه‌ای بله.

توافقنامه‌ی TRIPS نظام تصمیم‌گیری و حل مشکل را تدوین کرده است. یعنی ممکن است به این مسأله که اگر کشورهای ملحق شده به توافقنامه‌ی TRIPS تمام الزامات آن را به طور کامل انجام ندهند رسیدگی نماید و این امکان وجود دارد که چارچوبی را پایه‌گذاری کند. البته در پایان، جریمه به کار گرفته می‌شود. بنابراین، در کپی‌رایت، هیچ چیز علیه کشورهای در حال توسعه نیست. تنها موردی که تا تاکنون وجود داشته اتحاد اروپا در

مقابل ایالات متحد آمریکا بوده است. آمریکا موردی را رعایت نکرده بوده و ما در باره مسائل اقتصادی به بحث نشستیم و مقرر شد که آمریکا، به دلیل احترام نگذاشتن به حقوق اروپا، مبلغی بپردازد. ما هیچ نوع اجباری در باره این‌که اگر کشوری اصول را به طور کامل رعایت نکند نداریم. روش واکنش ما روش عادی است که برای قوانین عمومی بین‌المللی در نظر گرفته می‌شود و آن هم فشار دیپلماتیک و چیزهایی از این قبیل است، اما هیچ چارچوب یا تصمیم دادگاهی یا مصوبه‌ای در معاهدات ما ذکر نشده است.

